

Fig. 2 Terreinopname van de menselijke resten van een mogelijke pelgrim met Sint-jakobsschelp (© Raakvlak)

In een tijd waarin de zin van archeologisch onderzoek al eens in vraag wordt gesteld, is het archeologische onderzoek rond de Sint-Salvatorskathedraal in Brugge een mooi voorbeeld van een maatschappelijk verantwoorde ingreep die perfect aansluit bij de manier waarop op Europees vlak omgegaan wordt met archeologie.

Het archeologisch onderzoek op de Werf te Aalst (Oost-Vlaanderen)

DE MAEYER WOUTER, KLINKENBORG SIGRID, VAN CAUWENBERGH STIJN, Taelman Evelien & Cherretté Bart

In de eerste helft van 2011 voerde de archeologische dienst van SOLVA een archeologisch onderzoek uit in opdracht van Stad Aalst op de Werf te Aalst. Dit onderzoek ging vooraf aan de geplande verfraaiingswerken van de Denderoever. In de zone waar deze werken plaatsvonden, bevond zich sinds de late middeleeuwen de 'havenwijk' van Aalst. Van de bebouwing die hier tot WOII aanwezig was, waren nog goed bewaarde resten in de ondergrond te vinden.

Het Werfplein, gelegen ten noordoosten van de oudste stadskern op de linker Denderoever, wordt reeds in 1298 vermeld als 'de werft'. Het verwijst naar loskades binnen de vestingmuren van de stad. Op de kaart van Sanderus (1644) is deze havenbedrijvigheid duidelijk te zien. Een aantal schepen ligt er aangemeerd en langs de kade is een huizenblok te zien, doorsneden door een straat (Bisschopsstraat). De straat gaf uit op een brug over de Dender, in de 15de eeuw vermeld als Molendriesbrug en later Sint-Annabrug genoemd. Ten zuiden van het huizenblok bevindt zich de voormalige Werfkapel, waarvan de oudste vermelding teruggaat tot 1363 en die toen bekend stond onder de naam Schipperskapel, gewijd aan O.-L.-Vrouw ter Druiven. Deze situatie veranderde kort na de Eerste Wereldoorlog. In 1919-20 besliste het stadsbestuur om dit huizenblok af te breken en over te gaan tot de aanleg van een groot openbaar plein. In 1932 begon men met de afbraak

van deze wijk. Met de Duitse bombardementen van mei 1940 werd het Werfplein zwaar getroffen. Na 1950 verrees er dan ten slotte een nieuw kwartier, waardoor het vroegere huizenblok volledig verdween en het Werfplein het uitzicht kreeg zoals we dat vandaag kennen.

In juni 2007 voerde het VIOE op de Werf te Aalst reeds een beperkt prospectieonderzoek uit. Een sleuf van 7 bij 2 meter werd uitgezet op het grasperkje ten oosten van de Werfkapel. Uit het onderzoek bleek dat de sleuf net gepositioneerd was op de voormalige Bisschopsstraat met aan beide zijden de gevelzijde van de huizen langsheen deze weg. Voorafgaand aan de huidige opgraving vond in december 2010 een vooronderzoek plaats. Archeologen van SOLVA zetten hierbij twee sleuven uit, één in het noorden en één in het zuiden van de werfzone.

Bisschopsstraat

De Bisschopsstraat, die de site doorsnijdt, is waar te nemen over een lengte van 10,5 meter en heeft een breedte van bijna zes meter. De oudste fase van de weg kan stratigrafisch in de late 13de of eerste helft 14de eeuw geplaatst worden. De voormalige wegbedekking is slechts gedeeltelijk bewaard gebleven. Wat rest, is een vrij dikke, sterk gecompacteerd laag met aan de noordzijde nog een goed bewaarde kalkzandstenen bestrating. In tegenstelling tot wat het onderzoek van het VIOE suggereerde, zijn er geen greppels aangetroffen aan weerszijden van de straat.

Hoewel er aan de noordzijde wel aanwijzingen voor leken te zijn, bleek naderhand dat de pakketten die destijds als greppel zijn geïnterpreteerd, de aanzet zijn van een Dendergeul en dat de Bisschopsstraat was aangelegd op een reeds bestaande, natuurlijke verhoging in het landschap. Zowel naar het noorden als naar het zuiden helde het terrein af. Wat de stratigrafie van het straattracté betreft, zorgde de hoge mate van versterking er voor dat slechts op één plaats een dwarsdoorsnede kon gemaakt worden. Onderzoek door het VIOE in 2007 leverde hierover echter al voldoende informatie op.

Zuidelijk woonblok

De bewoning ten zuiden van de weg bevond zich bovenop een oudere rivierbedding. Deze zone was op korte tijd met door de mens aangevoerde grond opgevuld. De oudste geattesteerde bewoningsporen zijn een aantal 14de-eeuwse kuilen en kuipen met verbrande leem. Naar alle waarschijnlijkheid zijn deze in verband te brengen met de grote stadsbrand in 1361, waarvan de nog smeulende resten snel in de grond werden gestopt. Van de oudste bewoningsfase zijn slechts enkele muurfragmenten bewaard gebleven waardoor de oorspronkelijke opbouw niet

te reconstrueren is. Deze wijzen echter wel op een andere perceelsindeling, die waarschijnlijk kort na de grote stadsbrand of in de loop van de 15de eeuw werd opgegeven.

Vanaf dat ogenblik zijn er drie woningen in deze zone, die haaks op de straat staan en waarbij het oostelijke en het middelste van elkaar gescheiden zijn door een smal gekasseid steegje met op het einde een watertrap. Vermoedelijk is dit ook het geval voor het middelste en het westelijke gebouw, maar dit kon niet vastgesteld worden wegens de inbreng van een latere riolering. Een opmerkelijke context binnen het middelste huis is een kelder, te lokaliseren aan de toenmalige voorgevel. De vulling ervan leverde heel wat vondsten op, waaronder een

grote hoeveelheid stenen kanonskogels. De kelder had een aangestampte lemen vloer en in de wanden waren verschillende nissen voorzien.

De Dender werd in de 16de/17de en in de 18de eeuw in twee fasen verder gedempt, waardoor de bewoning kon uitgebreid worden. Hierbij verliest de watertrap zijn functie en zal deze afgedekt worden. In de eerste van deze twee opvullingen bevinden zich een viertal circulaire, stenen structuren die voorlopig nog niet te dateren zijn. Vermoedelijk betreft het hier ovens of de onderstructuur voor een oven of stookplaats, die deel uitmaken van een specifieke, nog niet nader bepaalde ambachtelijke zone.

Deze ruimtelijke indeling bleef tot aan de afbraak na WOII min of meer gehandhaafd, waarbij de nauwe ruimte tussen het westelijke en middelste gebouw was heruitgegraven om dienst te

doen als riolering. Bij het onderzoek hiervan kon een deel van de zijgevels van beide huizen geregistreerd worden. De muur van het middelste huis bleek opgebouwd te zijn uit grote kalkzandstenen blokken.

Noordelijk woonblok

Tot in de 14de eeuw bevond zich ten noorden van de straat een oude en vermoedelijk reeds afgesneden Dendergeul. In tegenstelling tot de snel gedempte zuidzijde van het terrein, lijkt deze rivierarm eerder geleidelijk te zijn opgevuld. De stratigrafie toonde immers een afwisseling van organische veenpakketten, zandige sliblagen en menselijk afval. Deze samenstelling wijst er op dat dit geleidelijk en zowel door toedoen van de mens als op natuurlijke wijze heeft plaatsgevonden.

In de loop van de 14de eeuw, waarschijnlijk na de stadsbrand van 1361, verscheen in deze zone geleidelijk aan bewoning. De bovenkant van de laatste vulling vertoonde over het volledig vrijgelegde gedeelte sporen van in situ verbranding. Daarna is het terrein geëgaliseerd met een ca. twintig centimeter dik puinpakket waarop de eerste sporen van bewoning te vinden zijn. Ten gevolge van de inplanting van 19de en 20ste-eeuwse kelders bleven hiervan echter slechts enkele muurfragmenten bewaard. Het meest coherente beeld situeerde zich aan de straatzijde, waar een opeenvolging van verschillende lemen vloeren werd geregistreerd. Naar het noorden toe was de verstoring intenser, maar ook hier werden net zoals in de zone ten zuiden van de Bisschopsstraat enkele post-middeleeuwse ronde structuren aangetroffen. In tegenstelling tot het zuidelijke deel, betreft het hier vermoedelijk geen ovens, maar twee houten kuipen.

Besluit

Het belang van het archeologisch onderzoek op het Werfplein ligt niet in het unieke karakter van de onderzochte sporen. Het betrof immers onderzoek van een deel van een woonwijk. Wel is het de eerste maal dat in Aalst dergelijk onderzoek op grote schaal werd uitgevoerd. Het resultaat is een verhaal van zes eeuwen bouw- en bewoningsgeschiedenis binnen het Aalsterse stadscentrum, met sporen van ambachtelijke activiteiten. Een uitgelezen kans om een licht te werpen op het dagdagelijkse leven van de gewone, werkende mens in de 'havenwijk' van de stad.